

Nikolina Zobenica¹
Ana Stipančević
Filozofski fakultet
Univerzitet u Novom Sadu

UDC: 371.213:316.42
DOI: <https://doi.org/10.19090/ps.2017.2.107-119>
Primljen: 13.2.2018.
Prihvaćen: 10.5.2018.
PREGLEDNI STRUČNI RAD
BIBLID 0553–4569, 63 (2017), 2, p. 107–119.

ULOGA I KOMPETENCIJE NASTAVNIKA U GLOBALIZOVANOM DRUŠTVU²

Apstrakt

Imajući u vidu brzinu i sveobuhvatnost delovanja globalnih promena koje utiču na sve sfere društvenog života, pa i na kulturu i obrazovanje, neophodno je da se i vaspitanje i obrazovanje prilagode zahtevima koji se nameću u tom procesu. Međutim, postavlja se pitanje kakvo obrazovanje treba danas da bude kako bi se pojedinci pripremili za izazove savremenog života. U ovom radu pažnja će biti posvećena ulozi nastavnika kao nosioca promena u globalizovanom društvu, sa ciljem da se utvrdi koje su najvažnije kompetencije kojima oni treba da raspolažu kako bi na adekvatan način organizovali nastavni proces i pripremili učenike na život u globalizovanom društvu. Primenjena je metoda teorijske analize, a rezultati istraživanja ukazuju na to da je za uspešno organizovanje savremene nastave neophodno da nastavnici raspolažu kompetencijama za komunikaciju i saradnju, interkulturalnim kompetencijama, medijalno-pedagoškim i medijalno-didaktičkim, kao i opštim ili ključnim kompetencijama koje povećavaju adaptabilnost u savremenom svetu. Iz tog razloga bi u obrazovanju nastavnika za potrebe globalizovanog društva trebalo staviti veće težište na razvoju ovih kompetencija koje će pripremiti prvo nastavnike, a zatim i učenike, na izazove savremenog sveta.

Ključne reči: kompetencije za komunikaciju i saradnju, interkulturalne kompetencije, medijalno-pedagoške i medijalno-didaktičke kompetencije, opšte kompetencije, globalizacija.

¹ nikolina@ff.uns.ac.rs.

² Rad je rezultat projekta *Jezici i kulture u vremenu i prostoru* (br. 178002) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Globalizacija, vaspitanje i obrazovanje

Poslednje decenije 20. veka obeležene su procesom globalizacije koji povlači krupne ekonomske, društvene i političke promene u svetu, a posebno u Evropi i zemljama tranzicije (Đorđević B, 2008). Globalizacija objektivno predstavlja planetarni proces stvaranja sve gušće mreže međusobne povezanosti i zavisnosti na svim nivoima (Pečujlić, 2002), kao i težnju za integracijom vrednosti koje se stvaraju u različitim društvima i kulturama (Mikanović, 2014). Iako, pre svega, podrazumeva širenje liberalne ideologije i kreiranje slobodnog svetskog tržišta, kao i intenzivniju razmenu i povezivanje lokalnih područja (Vuletić, 2007), globalizacija nije samo ekonomski proces u kojem dolazi do razmene robe, kapitala, usluga i radne snage, već ima i druge društvene i kulturne posledice. Da bi se odgovorilo na zahteve globalizacije, neophodno je posedovanje veština kao što su fleksibilnost, mobilnost, timski duh, socijalne i interkulturalne kompetencije (Walter, 2001). S obzirom na brzinu i sveobuhvatnost delovanja ovih promena, neophodno je da se i vaspitanje i obrazovanje prilagode zahtevima koji se nameću u procesu globalizacije. U tom kontekstu se postavlja pitanje kakvo obrazovanje treba danas da bude kako bi se pojedinci pripremili za izazove savremenog života (Milutinović, 2007). Obrazovanje je ipak jedan od osnovnih činilaca ekonomskog i društvenog razvoja, kao i jedan od najvažnijih aktera unapređenja društvenih i ekonomskih odnosa u Evropi (Kostadinović, 2007).

Da bi ispunile zahteve koje postavlja proces globalizacije, evropske zemlje su sastavile Bolonjsku deklaraciju usmerenu na realizaciju ciljeva koje nameće ekonomski razvoj Evrope. Primena ove reforme visokog obrazovanja trebalo je da doprinese evropskoj integraciji, da proširi svest o zajedničkim vrednostima i pripadnosti istom društvenom i kulturnom prostoru, da olakša mobilnost građana i studenata i mogućnost njihovog zapošljavanja, kao i da poveća konkurentnost institucija visokog obrazovanja na internacionalnom nivou (Đorđević B, 2008). Ova reforma bi, isto tako, trebalo da doprinese tome da se ostvare uslovi i mogućnosti za kvalitetan razvoj ljudskih resursa neophodnih u savremenom dobu, odnosno da se stvori obrazovanje koje će pružiti:

- kognitivno i teorijsko znanje kao preduslov za sticanje veština koje postaju sve sofisticiranije s obzirom na tehnološke promene u procesu rada;
- široki dijapazon kompetencija koje su potrebne za uspešno obavljanje različitih poslova u globalizovanom društvu;
- stručno obrazovanje koje će podržavati samozapošljavanje i jačati produktivnost zaposlenih (Kostadinović, 2007).

Iako je reforma visokog obrazovanja bitan preduslov za integrisanje u evropski prostor, potrebno je da se reformišu i osnovno i srednje obrazovanje, što u Srbiji još uvek nije do kraja sprovedeno. Planirane promene definisane u publikacijama izdatih od strane Ministarstva prosvete i sporta (*Kvalitetno obrazovanje za sve – Put ka razvijenoj društvu* i *Kvalitetno obrazovanje za sve – Izazovi reforme obrazovanja u Srbiji*) samo su delimično ostvarene, dok neke nisu ni počele da se realizuju ili je njihova realizacija obustavljena. Reformom je obuhvaćeno samo formiranje odgovarajućih insti-

tucija i učešće u upravljanju školama na lokalnom nivou (Jerković, Gavrilov-Jerković, Mihić V, Mihić I, Petrović, Zotović, 2011), ali ne i opšti kvalitet nastavnog procesa. Rezultat je neefikasan školski sistem u kojem se još daje prednost tradicionalnom načinu učenja i poučavanja.

U školama se i dalje uglavnom insistira na gotovim znanjima i verbalizovanom učenju, što u današnje vreme nije dovoljno, već je neophodno i da se razvijaju i opšte ili ključne kompetencije. Učenici bi trebalo da budu osposobljeni da uoče, definišu i rešavaju probleme, da kreiraju nova rešenja, da efektivno prezentuju svoja znanja, da umeju da komuniciraju i saraduju sa drugima, da budu otvoreni za promene i nove mogućnosti, osposobljeni da prave izbore i samostalno donose odluke, da preuzimaju odgovornost za sopstveno obrazovanje i upravljaju svojim životom. Da bi obrazovale takve mlade ljude, škole moraju da se promene. Činjenica je da se u obrazovanju promene unose sporo i teško, ali treba imati na umu da će 80% sadašnjih osnovaca raditi poslove koji trenutno uopšte ni ne postoje i da će pri tome koristiti tehnologije koje još nisu ni izmišljene, tako da u ovoj oblasti moraju da se sprovedu ozbiljne promene (Ivić, Pešikan, Janković, Kijevčanin, 2001). Te promene podrazumevaju osavremenjavanje nastave i nastavnih programa, fleksibilniji obrazovni sistem u kojem i nastavnici i učenici imaju više slobode. Nastavnici u pogledu izbora sadržaja i njihovom prilagođavanju savremenom dobu, a učenici u pogledu odabira aktivnosti u skladu sa sopstvenim interesovanjima. Optimalizovanje nastavnog gradiva takođe bi doprinelo tome da nastava bude efikasna, jer bi dalo nastavniku priliku da kvalitetnije obradi pojedine nastavne jedinice i primeni širok spektar nastavnih metoda i inovativnih modela koji afirmišu subjekatsku poziciju učenika u nastavnom procesu stavljajući ga u situaciju da samostalno stiče znanja i kompetencije koje su neophodne za život u globalizovanom društvu.

Dakle, ukoliko želimo da generacije mladih ljudi budu pripremljene na život u savremenom dobu, prvi korak je reformisanje i osavremenjivanje školstva, a drugi korak adekvatno obrazovanje nastavnika. Budući da su nastavnici drugi glavni nosilac ovih promena koje kreću od vrha na dole (*top down*) i posrednici između zakonodavnih instanci, s jedne strane, i učenika, s druge strane, oni svojim umenjima i svojim načinom rada prvo u osnovnoj školi, zatim u srednjoj školi i na fakultetu, direktno utiču na to u kojoj meri će učenici biti pripremljeni na zahteve koje nameće savremeno društvo.

Uloga nastavnika u globalnom društvu

U praksi obrazovnih institucija i njihovom vođenju primetna je sprost u prihvatanju novih pedagoških saznanja i promena, nerazumevanje potreba za adaptacijom na uslove i potrebe savremenog društvenog diskursa, insistiranje na tome da se stvari rade na stare, dobre, proverene načine (pravilo „dobre prakse“). Gubi se iz vida da profesionalno znanje mora da bude precizno, razvojno i vrednovano, odnosno da može da bude ispravno ili korisno samo ako se evaluira i razmenjuje (Simić, 2012). Kako bi se školstvo promenilo i reformisalo, modernizovalo i uključilo u proces glo-

balizacije, mora da se menja situacija unutar samih škola. Iako se u tom procesu menja i uloga nastavnika, oni i dalje predstavljaju ključan faktor, stoga bi i nastavnike trebalo pripremati i obrazovati u skladu sa zahtevima koje nameću promene u svim sferama savremenog života. Nastavnici su (ili bi barem trebalo da budu) nosioci promena u okviru obrazovanja i, da bi mogli da ih iniciraju, moraju prvo sami da se uključe u savremene tokove i steknu odgovarajuća znanja i sposobnosti.

Nekada se mislilo da će napredak tehnologije i nauke polako istisnuti nastavnika iz škole i procesa učenja. Savremene analize tendencija u sferi obrazovanja govore upravo suprotno. One ističu da je nastavnik ključni nosilac globalnih promena, da se nalazi u centru obrazovne reforme, ali i da je neophodna rekonstrukcija njegove dosadašnje uloge (Ivić i dr, 2001). Kako bi mogao da priprema mlade ljude za promene koje nosi budućnost, nastavnik pre svega mora sâm da bude osposobljen da te promene uočava, analizira i da im se prilagođava. Učenik može do potrebnog znanja da dođe i bez nastavnika, jer razvoj tehnike i tehnologije, pristup internetu i ostalim medijima su omogućili svima da lako dobiju potrebne informacije iz različitih oblasti života, što je dovelo u pitanje školu i ulogu „svemoćnog“ nastavnika u učionici.

U tradicionalnoj školi uloga nastavnika je bila pojednostavljena i svedena na distancirane interpersonalne odnose sa učenicima, na aktivnosti koje su se najčešće svodile na verbalne kontakte, na odgovornost samo za rad i postignuća učenika u okviru predmeta i naučne discipline koja se predaje, kao i na razvijanje običaja, tradicije i društveno-etičkih normi. Budući da su savremeni vaspitno-obrazovni procesi postali veoma složeni, osnovna funkcija nastavnika više nije, odnosno ne bi trebalo da bude, samo davanje i prenošenje informacija, već da nastavnik bude posrednik između učenika i znanja koja dolaze iz različitih izvora. Nastavnik i dalje poučava učenike, ali je sada njegov prevashodni cilj da im pomogne da steknu i razviju tehnike i veštine učenja. Pored toga, nastavnik je u savremenoj kulturi dobio i brojne nove uloge: da bude prijatelj, čovek od poverenja, savetnik, mentor, prenosilac društvenih i kulturnih vrednosti, onaj koji pomaže u razvoju ličnosti, a katkad biva i neka vrsta zamene za roditelja (Đorđević J, 2008). Da bi bio dorastao tim ulogama i da bi kod učenika podstakao razvoj kompetencija koje su neophodne u globalizovanom društvu, on sam mora njima da raspoláže, te je u procesu obrazovanja nastavnika od izuzetne važnosti posvetiti pažnju razvoju datih znanja i veština.

Kompetencije nastavnika

Proces vođenja pedagoške promene podrazumeva primenu profesionalnog autoriteta, lične harizme, uticaja, sposobnosti uveravanja i komunikacijske veštine. Na kraju se kontrolom procenjuje učinkovitost sprovedenih aktivnosti, da bi se one po potrebi korigovale i sankcionisale (Simić, 2012). Drugim rečima, nastavnici moraju da poseduju određene kompetencije da bi na adekvatan način sprovedli pedagoške promene.

U *Standardima kompetencija za profesiju nastavnika i njihovog profesionalnog razvoja* (2011) na prvom mestu se nalaze kompetencije za nastavnu oblast (predmet-

ne kompetencije), zatim kompetencije za poučavanje i učenje (didaktičko-metodičke kompetencije), kompetencije za podršku razvoja ličnosti učenika (psihološke kompetencije), kompetencije za komunikaciju i saradnju, kao i opšte kompetencije. Obrazovanje nastavnika je, pre svega, koncentrisano na sticanje predmetno-specifičnih znanja i veština, kao i na njihovo prenošenje, dok se ostale kompetencije nalaze u drugom planu. Međutim, ako se ima na umu globalizovano društvo za koje se učenici obrazuju, fokus se premešta i u prvi plan bi trebalo da izbiju:

- kompetencije za komunikaciju i saradnju,
- interkulturalne kompetencije,
- medijalno-pedagoške i medijalno-didaktičke kompetencije,
- opšte kompetencije.

Kompetencije za komunikaciju i saradnju

Komunikacija je jedan od fundamentalnih elemenata življenja i služi sporazumevanju ljudi u određenoj društvenoj zajednici. Iako su osnovni zadaci nastavnika da omogući učenicima uspešno usvajanje određenog sistema znanja, formiranje praktičnih veština i navika, nastavnik utiče i na ličnost učenika. Značaj nastavnika u vaspitnom procesu je izuzetno veliki, jer u okviru obrazovno-vaspitne institucije jedino nastavnici ostvaruju direktan kontakt s učenicima (Simić, 2012). Da bi postupili na pravi način, vrlo je važno da poseduju i razviju kompetencije za komunikaciju i saradnju.

Nastavničke kompetencije za komunikaciju i saradnju potrebne su za uspostavljanje dobrog odnosa prvenstveno sa učenicima. Njihov odnos se gradi putem verbalnih i neverbalnih poruka, postavljanja podsticajnih pitanja i odgovaranja na njih (Ivić i dr. 2001). U tradicionalnoj nastavi, u okviru dogmatsko-reproduktivnog i reproduktivno-eksplicativnog metodičkog sistema, učenici su obučavani samo da odgovaraju na pitanja, a da sami ne umeju da ih postavljaju, pri čemu ih nastavnici ni ne podstiču u tome. Iz toga razloga je i važno da nastavnici u savremenu nastavu uvode oblike rada kao što su grupni rad ili rad u paru (tandem), ali i da primenjuju modele nastave poput problemske i integrativne nastave, nastavne koncepte otvorene nastave (na primer, projektne nastave i učenje po stanicama). Kod ovakvog načina rada učenici imaju više interakcije sa drugim učenicima nego s nastavnikom, čime se razvija socijalna kompetencija i timski duh. Iako nastavnik nije u prvom planu, usmerava komunikaciju i saraduje s učenicima u cilju poboljšanja njihovih znanja i sposobnosti. Međutim, nastavnici ne komuniciraju i saraduju samo s učenicima.

Za realizovanje određenih nastavnih modela kao što je integrativna nastava ključno je kolegijalno planiranje, odnosno komunikacija i saradnja s drugim nastavnicima. U ovom modelu nastave povezuju se znanja i veštine iz različitih oblasti i predmeta. Ukoliko sami nastavnici ne poseduju interdisciplinarno obrazovanje zasnovano na dvopredmetnoj nastavi (na primer, biohemije, filozofije i sociologije, engleskog jezika i književnosti i neke druge strane filologije i slično), potrebna je dobra komunikacija i saradnja s nastavnicima drugih predmeta da bi se ovaj tip nastave uspešno realizovao.

Nastavnik kompetenciju za komunikaciju i saradnju ne pokazuje samo u okviru nastavnog procesa u učionici, već i van nje. Treba uspešno da komunicira s roditeljima i drugim partnerima u obrazovno-vaspitnom procesu, da ih informiše, konsultuje i uključuje u obrazovni rad (*Standardi*, 2011). Posebno je važna komunikacija sa školskim pedagozima koji bi trebalo da pružaju pomoć nastavnicima u programiranju vaspitno-obrazovnog rada, da ih upoznaju s dostignućima pedagoške nauke, savremenom nastavnim tehnologijom, pripremanjem i korišćenjem nastavnih sredstava i slično. Školski pedagozi bi trebalo da pružaju podršku u vaspitnom procesu nastavnika i učenika koji prolazi kroz tri faze: proučavanje, pedagoško vođenje i pedagoško savetovanje. U konfrontacijama između nastavnika, učenika i roditelja pedagozi često preuzimaju ulogu neke vrste katalizatora, a njihova stručna pomoć je prevashodno neophodna zbog često nedovoljnog metodičkog i pedagoškog obrazovanja nastavnika (Simić, 2012). Iako se nastavnički kurikulumi menjaju i dopunjavaju, tu još postoji deficit koji se polako ali sigurno smanjuje.

Vaspitanje i obrazovanje učenika je zadatak i porodice i društvenih institucija, zajednički poduhvat koji može da bude uspešan samo ukoliko se svi učesnici tog procesa zalažu za napredovanje učenika, te je njihova komunikacija i saradnja od ključnog značaja. Ometajući faktori su pre svega različite pozicije moći i generacijski jaz, a pripadnost različitim kulturama, posedovanje i negovanje različitih vrednosti često otežavaju proces komunikacije i saradnje, te je u savremenom, multikulturalnom svetu neophodno da se neguje i interkulturalna kompetencija.

Interkulturalna kompetencija

Budući da su gotovo sva svetska društva multikulturalna, interkulturalno vaspitanje i obrazovanje imaju veliki značaj u savremenom društvu i mogu da olakšaju globalne procese jer se temelje na integraciji. Preduslov za interkulturalno obrazovanje je interkulturalno vaspitanje, odnosno razvijanje tolerancije prema različitosti, kritičko prihvatanje tuđih i samokritičko izražavanje sopstvenih obeležja. Interkulturalno vaspitanje i obrazovanje odlikuju razumevanje i tolerancija prema drugima, kao i poistovećivanje s njima. Vaspitanje za humanost, toleranciju i solidarnost podrazumeva i sposobnost za empatiju, osetljivost za društvenu marginalizaciju i ekskluziju. Interkulturalno vaspitanje i obrazovanje treba usmeriti na prihvatanje i poštovanje različitosti, na iskazivanje spremnosti da se prihvate vrednosti drugih kultura. Rezultat interkulturalnog vaspitanja i obrazovanja je razvijanje interkulturalne kompetencije (Mikanović, 2014), jedne od najvažnijih kompetencija u svetu globalnog povezivanja različitih kultura.

Interkulturalna kompetencija podrazumeva sposobnost da se razumeju strane kulture i njihovi pripadnici, da se s njima postupa i komunicira na adekvatan način, u skladu s njihovim sistemima vrednosti i stilovima komunikacije. Značajan aspekt interkulturalne kompetencije čini svest o tome da načini razmišljanja, delanja i postupanja u velikoj meri zavise od specifičnih kulturnih shema i kodova. Interkulturalna kompetencija podrazumeva i sposobnost da se preuzme perspektiva strane kulture, us-

postavi distanca sa sopstvenom kulturom, kao i da se razumeju i analiziraju fenomeni i procesi kulturnog transfera (Nünning, 2008). Nastavnici moraju da je poseduju da bi mogli da je prenesu na učenike.

Nastavnike koji poseduje takvu kompetenciju odlikuje samosvest o čoveku kao kulturnom biću, svest o uticaju kulture na uverenja i stavove pojedinaca, sposobnost za interaktivno uklanjanje barijera u interkulturalnom ponašanju i delovanju, osposobljenost za istraživanje različitih procena, stavova i pristupa u rešavanju problema u interkulturalnom vaspitanju i obrazovanju. Unapređivanje interkulturalne komunikacije podrazumeva uklanjanje barijera kao što su pretpostavke o sličnostima, korišćenje različitih jezika i stilova komunikacije, pogrešne interpretacije neverbalnih poruka, pretpostavke i stereotipi, tendencije da vrednujemo, kao i anksioznost (Mikanović, 2014). Interkulturalna kompetencija u vaspitno-obrazovnom procesu razvija se suočavanjem učenika s drugim kulturama, pre svega preko autentičnih tekstova (audiovizuelnih medija, novinskih i književnih tekstova), kao i – mnogo ređe – direktnih susreta s pripadnicima drugih kultura. U tom segmentu posebno značajnu ulogu imaju i strani jezici kao sredstvo neposrednog uspostavljanja kontakata, mada ne treba potcenjivati ni značaj prevoda.

Na mnogim fakultetima u zemlji i inostranstvu, posebno u okviru studijskih programa društveno-humanističkih nauka, postoje predmeti koji se bave temom interkulturalnosti i koji imaju za cilj da razviju interkulturalnu kompetenciju kod budućih nastavnika.

Medijalno-pedagoška i medijalno-didaktička kompetencija

Usled brzog razvoja nauke i tehnologije, kao i neprestanog porasta informacija u različitim oblastima mnogo se govori o medijima (Lovrinčić, 2005). Štampa danas više nije dominantan medij, a poverenje u obrazovni sistem zbog brzog zastarevanja znanja se neprestano dovodi u pitanje, što je uslovalo da se otvore vrata informacionim tehnologijama (Matijević, 2004), što podrazumeva korišćenje multimedijalnosti, pretraživanje interneta i komunikaciju putem mreže (Gajić, 2007). Primena novih tehnologija i digitalizacija predstavljaju strategije koje obuhvataju sve nivoe obrazovanja od osnovnog do visokog. Tako će u toku ove godine u našoj zemlji biće uvedeni elektronski udžbenici u vidu pilot programa koji će se realizovati u 2000 digitalnih učionica, a tendencija je da tradicionalne materijale i udžbenike u potpunosti zamene digitalni materijali (Jokić-Stamenković, 2018). Međutim, digitalizacija sama po sebi nije dovoljan preduslov za uspešan nastavni proces.

Digitalni materijali su u nastavi stranih jezika zastupljeni već od 90-ih godina i rezultati istraživanja još uvek ne ukazuju na to da je nastava postala efikasnija primenom ovih nastavnih sredstava (Freudenstein, 2007). Razlog za to je što digitalni materijali i programi nisu napravljeni i programirani u skladu s najnovijim saznanjima iz oblasti psihologije učenja. Malo je elektronskih materijala u kojima učenici samostalno obrađuju sadržaje i dolaze do sopstvenih saznanja, već se izdavači i programeri tih materijala uglavnom zadovoljavaju time da već postojeće tradicionalne vežbe i

zadatke samo ponude u drugačijoj, elektronskoj formi (Rüschhoff, 2007). Na taj način, doduše, dolazi do „digitalizacije tradicionalne nastave“, ali ne i do njenog osavremenjavanja.

Čak i kad su digitalni materijali dobro pripremljeni, moderna nastavna sredstva neće doprineti modernizaciji nastave ako nastavnik ne ume da ih primeni i iskoristi na adekvatan način. To znači da uvođenje tehničkih sredstava nije dovoljno, već se pažnja isto tako mora posvetiti osavremenjivanju nastavne delatnosti: te dve vrste inovacija se međusobno uslovljavaju i pretpostavljaju (Bakovljević, 1992). Iz tog razloga je važno ne samo da nastavnici poseduju odgovarajući materijal, već i da raspolažu medijalno-pedagoškim i medijalno-didaktičkim kompetencijama, odnosno da znaju *kako* da ga koriste.

Medijalno-pedagoška kompetencija

Medijalno-pedagoška kompetencija je kompleksan koncept koji obuhvata nekoliko različitih dimenzija. Kron i Sofos (2002) navode sledeće:

1. znanja o pedagoškim/ didaktičkim konceptima;
2. znanja o medijalnim svetovima dece i mladih koja predstavljaju preduslov za uspostavljanje kontakta s njima i uspešno preuzimanje njihove perspektive;
3. senzibilitet i otvorenost za medijske teme i događaje, kao i za ciljeve koji se ostvaruju putem medija, medijskih priča i likova;
4. medijalno-pedagoško delovanje koje se prenosi praktičnim putem, pre svega hospitovanjem u školama, pri čemu pažnju treba posvetiti ne samo držanju, već i analizi nastavnih časova.

Kron i Sofos naglašavaju da se svi ovi aspekti u praksi ne nalaze u hijerarhijskom odnosu, već su isprepletani i prožimaju se, te njihova realizacija zavisi od određenog konteksta u kojem se ove kompetencije podstiču.

Medijalno-pedagoška kompetencija usmerena je na samog nastavnika, njegova znanja i sposobnosti koje, pre svega, stiže tokom formalnog obrazovnog procesa i različitih vidova obuke. Međutim, ova kompetencija nije dovoljna za uspešan rad s medijima u nastavi, jer nije dovoljno da nastavnik raspolaže znanjima i veštinama, već da ume i da ih primeni i prenese.

Medijalno-didaktička kompetencija

Medijalno-didaktička kompetencija odnosi se na veštinu prenošenja znanja, organizaciju procesa učenja i poučavanje s novim medijima. Kron i Sofos (2002) i kod ove kompetencije razlikuju nekoliko dimenzija:

1. tehničko-instrumentalne sposobnosti se odnose na veštinu korišćenja medija (kamera, fotoaparata, interneta), sposobnost programiranja *web* sajtova, znanja o tehničkoj opremi (kompjuter, modem itd);
2. medijalno-funkcionalno znanje podrazumeva orijentaciju u virtuelnom okruženju (korišćenje internet portala, znanje o serverima za obrazovanje, o strukturi baze

- podataka i slično); u ovom kontekstu se pravi razlika između pristupa materijalima na internetu i sposobnosti da se oni adekvatno iskoriste;
3. radno-koordinatorske sposobnosti koje ukazuju na to da nastavnici imaju kompetencije eksperta, odnosno preuzimaju aktivnosti koje su ranije obavljali eksperti, ne koriste samo gotove materijale već sami istražuju i sastavljaju sadržaje za nastavni čas tako što:
    - prepoznaju problemske situacije i utvrđuju polazne tačke u njihovom rešavanju;
    - formulišu pitanje;
    - sistematski planiraju sledeće korake;
    - sakupljaju i menjaju pronađene informacije;
    - rezimiraju najvažnije informacije u okviru određene tematske celine;
    - vrednuju sadržaje u odnosu na kvalitet (verodostojnost) kao i na njihov značaj za nalaženje odgovora na postavljeno pitanje;
    - obrađuju rezultate;
  4. sposobnosti vezane za nastavu podrazumevaju sposobnost povezivanja tradicionalnih modela nastave s medijalnim konceptima ili organizovanja novih modela nastave na internetu kao što su tutorski sistemi, *e-mail* projekti, internet ankete, pri čemu se od nastavnika očekuje da nastavni materijal prilagodi nivou znanja đaka;
  5. estetsko-emocionalna iskustva koja podrazumevaju sposobnost nastavnika da koristi nove tehnologije u cilju razvijanja estetske osetljivosti i izazivanja emocija kod učenika, što predstavlja važan vaspitan cilj nastave;
  6. sistemsko znanje podrazumeva
    - sposobnost integrisanja nastavnih metoda s novom tehnologijom i njihovu implementaciju u tradicionalnu nastavu;
    - znanje o mogućnosti zamene tradicionalne nastave elektronskom nastavom;
    - znanja o prilagođavanju pronađenih sadržaja postojećem nastavnom planu i programu;
    - evaluacije procesa učenja i poučavanja, kao i zaključivanje o budućem oblikovanju nastave i nastavnog procesa;
  7. etičko znanje podrazumeva refleksiju nastavnika i učenika o vođenju odgovornog načina života uzimajući u obzir uticaj medija na individuu i društvo,
  8. društveno-kritičko znanje predstavlja kritički osvrt na medijalne sisteme (strukturu, organizaciju, produkciju), medijalne produkte (sadržaje, strukture, način korišćenja i delovanja), obrazovne institucije (nastavni plan, organizaciju nastavnog procesa), jer u informacionom društvu nije bitno samo posedovati znanje, već i kompetencije da se informacije kritički vrednuju.

Iako se upotrebom savremene obrazovne tehnologije nastavniku oduzima njegova tradicionalna funkcija neprikosnovenog izvora znanja, on dobija novu funkciju: ulogu pomagača, savetnika odnosno moderatora nastavnog procesa (Đukić, 1995). Učenik se stavlja u poziciju istraživača koji samostalno traži i pronalazi informacije, razvija kritički stav prema njima i time se osposobljava za život u globalizovanom

društvu. U tom pogledu medijalno-pedagoška i medijalno-didaktička kompetencija spadaju u opšte ili ključne kompetencije – u savremenom društvu one su neophodne bez obzira na struku, radno mesto i okruženje pojedinca.

Ključne kompetencije

Ako se uzmu u obzir problemi komercijalizacije obrazovanja i hiperprodukcija kadrova koji nisu potrebni na tržištu rada, jasno je da se pojedinci uglavnom moraju doškolorovati, a često i menjati zanimanje (Mikanović, 2014). Tržište rada je nepredvidljivo i ne pruža veliku garanciju za mogućnost bavljenja istim poslom do kraja radnog veka, te brze promene u svim segmentima društva i kulture zahtevaju od mladih (a i zrelih i starijih) ljudi da budu spremni za mogućnost da stečena znanja i veštine neće biti aktuelna, relevantna ili korisna nakon završetka formalnog obrazovanja i tokom (celog) radnog veka, budući da predmetno-specifična znanja često vrlo brzo zastarevaju. Iz tog razloga potrebno je razviti svest o potrebi za sticanjem znanja i veština koje osposobljavaju pojedince za prilagođavanje novim okolnostima i za preuzimanje novih obaveza i odgovornosti.

U takve kompetencije spadaju praktične sposobnosti koje se prenose u sve sfere života, bez obzira na oblasti, zato što su neophodne za efikasno funkcionisanje u poslovnoj i privatnoj svakodnevnici:

- upravljanje vremenom;
- upravljanje projektima.

U procesu učenja i upoznavanja s novim sadržajima neophodne su veštine:

- pretraživanja,
- analiziranja,
- strukturisanja podataka,
- tehnike učenja i memorisanja.

Da bi se stečena znanja, razmišljanja, iskustva i ideje uspešno preneli, da bi se sagovornicima nešto saopštilo ili objasnilo, da bi se oni u nešto ubedili, potrebno je da se razvijaju:

- komunikativna i metakomunikativna kompetencija,
- veština argumentovanja u pisanoj i usmenoj komunikaciji,
- retorička veština,
- veština držanja referata, prezentacije i vizualizacije,
- medijalna kompetencija,
- kompetencija moderacije i pregovaranja,
- tekstualna kompetencija,
- veština naučnog i novinarskog pisanja.

U ključne kompetencije kojima se pridaje sve više vrednosti i značaja ubrajaju se i tehnike kreativnosti (Nünning, 2008) koje predstavljaju osnov za problemsko

učenje i efikasno suočavanje s novim situacijama i izazovima koje savremeno društvo svakodnevno postavlja.

Zaključak

U procesu globalizacije i digitalizacije društva nastavnici ne gube na značaju, naprotiv. Njihova uloga u obrazovanju se menja u tom smislu što više nisu primarni i jedini nosioci znanja, ali zato raste njihov značaj u moderaciji i organizaciji nastavnog procesa kao i u razvijanju kompetencija kod učenika potrebnih u savremenom dobu. Za uspešno realizovanje savremene nastave kao i za razvoj ključnih veština potrebnih u globalizovanom dobu, potrebno je da nastavnici poseduju kompetenciju za komunikaciju i saradnju s učenicima, drugim nastavnicima, roditeljima, pedagogima, kao i pripadnicima drugih kultura. Osim toga, neophodno je da znaju i umeju da adekvatno upotrebe i integrišu medije u nastavi, jer samo postojanje digitalnih medija ne čini nastavu savremenom i ne dovode automatski do efikasnog učenja. Isto tako, neophodno je da nastavnici razvijaju ključne kompetencije koje se mogu primeniti u različitim oblastima života.

U razvoju ovih kompetencija veliku ulogu imaju univerziteti koji obrazuju buduće nastavnike i koji takođe moraju da budu u koraku s vremenom u pogledu osavremenjivanja nastave, kao i uvođenja nastavnih predmeta koji će budući nastavni kadar direktno pripremati na izazove koji ga očekuju. Isto tako, nastavnici moraju biti svesni da se obrazovanje ne završava na fakultetima, već se nastavlja pohađanjem stručnih seminara i drugih vrsta edukacija koje treba da ih upoznaju sa novinama u sferi obrazovanja i vaspitanja. Osim toga, nastavnik mora da razvije svest o neophodnosti stalnog rada na sebi i praćenja savremenih tokova putem literature i digitalnih medija.

Zadatak nastavnika je da mlade ljude pripreme za budućnost koja dolazi i pre nego što oni to očekuju, da budu dalekovidni i otvoreni za nove tendencije u društvu, vaspitanju i obrazovanju. Međutim, ukoliko nastavnici sami ne poseduju odgovarajuća znanja i kompetencije potrebne za život i rad u globalizovanom društvu, ne mogu da ih prenesu svojim učenicima i postaju zastareli i suštinski beskorisni. Pozicija moći više nije dovoljna.

Nikolina Zobenica, Ana Stipančević, Novi Sad

TEACHER ROLE AND COMPETENCES IN THE GLOBALIZED SOCIETY

Abstract

Taking into account acceleration and comprehensiveness of global changes affecting all areas of social life, including culture and education, it is necessary for the education to adapt to the changes imposed by this process. However, the question is

what kind of education is adequate to prepare individuals for the challenges of modern life. In this paper the focus lays on the role of teachers as agents of changes in the globalized society with the aim to determine the most important competences that teachers should acquire in order to organize the learning process adequately, and to prepare their students for the life in the globalized society. The method of theoretical analysis has been applied and research results indicate that the successful organization of a teaching process requires the competence for communication and cooperation, intercultural competences, pedagogical and didactic media competence, as well as key competences which increase the adaptability of individuals in the modern world. Consequently, teacher education should be more focused on the development of these competences which will prepare firstly teachers and then students to respond to the challenges of the modern world in an adequate way.

Key words: communication and cooperation competence, intercultural competence, pedagogical media competence and didactic media competence, key competences, globalization.

Literatura

- Bakovljević, M. (1992). *Didaktika*. Beograd: Naučna knjiga.
- Dorđević, B. (2008). Globalizacija i škola i obrazovanje. *Pedagoška stvarnost*, 9–10, 827–841.
- Dorđević, J. (2008). Ličnost i funkcije nastavnika u savremenim društvenim i ekonomskim promenama. *Pedagoška stvarnost*, 9–10, 842–853.
- Đukić, M. (1995). *Didaktički činioci individualizovane nastave*. Novi Sad: Filozofski fakultet: Odsek za pedagogiju.
- Freudenstein, R. (2007). Unterrichtsmittel und Medien. In K.-R., Bausch, H. Christ, & H. J.
- Krumm (Hrsg.) *Handbuch Fremdsprachenunterricht* (S. 395-399). Tübingen, Basel: Francke Verlag.
- Gajić, O. (2007). *Prilozi metodici vaspitno-obrazovnog rada*. Novi Sad: Filozofski fakultet: Odsek za pedagogiju.
- Ivić, I, Pešikan, A, Janković, S, i Kijevčanin, S. (2001). *Aktivno učenje*. Beograd: Institut za psihologiju.
- Jerković, I, Gavrilov-Jerković, V, Mihić, I, Mihić, V, Petrović, J, i Zotović, M. (2011). *Dometi reforme obrazovanja u Srbiji*. Retrieved January 2017 from http://www.trend.uns.ac.rs/stskup/trend_2011/radovi/a2-2/a2.2-5.pdf
- Jokić-Stamenković, D. (2018). *Od jeseni mnogi đaci u digitalnim učionicama*. Retrieved April 2018 from <http://www.politika.rs/scc/clanak/399800/Od-jeseni-mnogi-daci-u-digitalnim-ucionicama>

- Kron, F.W., & Sofos, A. (2003). *Mediendidaktik. Neue Medien in Lehr- und Lernprozessen*. München, Basel: Ernst Reinhardt Verlag.
- Kostadinović, D. (2007). Uloga i značaj kvaliteta u oblasti obrazovanja. *Pedagoška stvarnost*, 7–8, 599–612.
- Lovrinčić, J, Kovačević, D, Lasić-Lazić, J, i Banek, M. (2005). *Znanjem do znanja. Prilog metodici rada školskog knjižničara*. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Matijević, M. (2004). Udžbenik u novom medijskom okruženju. U S. Halačev (Ur.), *Udžbenik i virtuelno okruženje* (str. 73-82). Zagreb: Školska knjiga.
- Mikanović, B. (2014). Konceptualizacija vaspitanja i obrazovanja u procesu globalizacije. U B. Dimitrijević (Ur.), *Savremene paradigme u nauci i naučnoj fantastici* (str. 385–397). Niš: Filozofski fakultet.
- Milutinović, J. (2007). Pedagoški pluralizam: ciljevi obrazovanja i učenja u svetu koji se menja. *Pedagoška stvarnost*, 7–8, 587–598.
- Nünning, V. (Hg.) (2008). *Schlüsselkompetenzen: Qualifikationen für Studium und Beruf*. Stuttgart: Metzler.
- Pečujlić, M. (2002). *Globalizacija. Dva lika sveta*. Beograd: Gutenbergova galaksija.
- Rüschhoff, B. (2007). Computerunterstützte Lehr- und Lernmaterialien. In K.-R., Bausch, H.
- Christ, & H. J. Krumm (Hrsg.) *Handbuch Fremdsprachenunterricht* (S. 426-430). Tübingen, Basel: Francke Verlag.
- Simić, M. (2012). Uloga pedagoga i nastavnika u školskom vaspitno-obrazovnom sistemu. *Baština*, 32, 197–207.
- Standardi kompetencija za profesiju nastavnika i njihovog profesionalnog razvoja*. Beograd: Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja. Retrieved April 2013 from http://www.zuov.gov.rs/novisajt2012/dokumenta/132_standardi-nastavnika_cir.pdf.
- Vuletić, V. (2007). Globalizacija. U A. Mimica, M. Bogdanović (Ur.). *Sociološki rečnik* (str. 163–164). Beograd: Zavod za udžbenike.
- Walter, H. (2001). Erziehung und Bildung im Zeitalter der Globalisierung. Themen und Fragestellungen erziehungswissenschaftlicher Reflexion. *Zeitschrift für Pädagogik*, 47, 515-537.